

Bezdomovectví a jevy, které ho provázejí a předcházejí

Publikováno: 8. 4. 2016, aktualizováno: 11. 11. 2019

Obsah článku:

[Cesta k bezdomovectví často začíná v nefungující rodině](#)

[Přehnaná snaha splnit společenská očekávání někdy končí „na ulici“](#)

[Bezdomovectví jako cesta zpět do běžného světa](#)

[Typická je ztráta naděje a život ze dne na den](#)

[Sociální služby by měly změnit priority](#)

Před několika lety jsem s kolegyní M. Šmídovou vydal knížku, která se jmenuje „**Kudy ke dnu**“ (Socioklub, Praha, 2010). Na základě údajů o 4620 klientech občanského sdružení [Naděje](#) v Bolzanově ulici v Praze jsme zpracovali asi nejúplnější soubor informací o lidech, kteří jsou bez domova. Sběr dat jsme ukončili před rokem 2005. Asi se od té doby mohlo mnoho změnit. Ale i na základě novějších šetření – byť ne tak korektních a obsažných – se ukazuje, že mnoho zásadních změn nenastalo. Z analýzy publikované v oné knížce i z dalších podkladů lze usoudit, že k situaci [bezdomovectví](#) v této zemi vedou v zásadě čtyři hlavní cesty:

Cesta k bezdomovectví často začíná v nefungující rodině

První cesta – pracovně jí říkáme „dlouhá“, protože má často podobu celoživotní dráhy. Je to jakoby cesta „předurčená“ – dispozice k [bezdomovectví](#) se radikálně zvyšuje, [když život dítěte začíná v dětském domově, mimo rodinu, nebo v rodině, která je vlastně proti dítěti.](#) Třeba tím, že někdo z rodičů pije nebo se pohybuje na hranici zákona a občas se ocitne až za touto hranicí, nebo tím, že rodiče neuznávají potřebu vzdělání, nepodporují nijak dítě v práci ve škole a pro školu. Hlavně ale když je jim jedno, co dítě dělá, když jsou jim lhostejné potřeby, zájmy, cíle, radosti a strasti jejich dítěte. Nejvýraznější je dispozice ke ztrátě bydlení a domova právě tam, kde děti sami pocit domova nemají, kde ho nezískali a ani se tak vlastně nenaučili, jak je právě to pro jejich vlastní život důležité. Odborně se této cestě říká, že vychází **ze startovací životní pozice s nulovým či dokonce „záporným“ sociálním, kulturním i ekonomickým kapitálem daného jedince.** Často nejde o důsledek rozhodnutí rodičů, ale vlastně o pokračování způsobu života, na který jsou sami rodiče zvyklí. Vždycky jde vlastně o důsledek ztráty důvěry ve svou vlastní budoucnost. A o hledání toho, jak přežít vlastní neúspěchy, propady a neštěstí. A naopak: jak co nejvíc zapomenout na nezdařený či dokonce zmarněný život. Z hlediska celé společnosti jde o důsledek dlouhodobého a prohlubujícího se nerovného přístupu k šancím v naší společnosti a nedokonalé a nedůsledné práce s vlivy, které jej způsobují.

K bezdomovectví vedou podle sociologů a psychologů čtyři modelové cesty. Nejběžnější jsou první dvě.

První cesta, které se také říká dlouhá, má podobu celoživotní dráhy. Je jakoby předurčená, dispozice k ní si lidé přinášejí z rodiny, respektive z nefunkční rodiny a hrozí většinou tam, kde ohrožené osoby žily v dětství a mládí bez pocitu fungujícího domova a zázemí. Druhá cesta, tzv. krátká, může potkat prakticky kohokoliv. Typické je pro ni spojení zadlužení, dlouhodobé nezaměstnanosti, zdravotních potíží, vysokých nezbytných (mandatorních) nákladů na chod domácnosti ve vztahu k příjmům, hledání řešení prostřednictvím dalších dluhů či útěku od řešení ke krátkodobým kompenzacím

Tato cesta se týká asi **30 % všech zjevných a skrytých bezdomovců v ČR.** Vstup do bezdomovství touto cestou je příznačný spíše pro **mladší osoby, osoby vyrůstající mimo rodinu, osoby s nejnižším vzděláním a kvalifikací, osoby „rodící se do situace sociálního vyloučení“.** Jde v podstatě o reprodukci vyloučeného postavení, uzavřený kruh, z něhož je jen nepatrná možnost úniku. Taková výchozí situace obvykle **vede k dalším propadům a nejrůznějším „únikům“, často k deviacím.** Třeba ke snaze prosadit se mezi mladými lidmi za každou cenu, protože jinak neumí dosáhnout „úspěchu“, tedy toho, aby si jich vůbec někdo všiml a bral je aspoň chvíli vážně.

[↑ nahoru](#)

Přehnaná snaha splnit společenská očekávání někdy končí „na ulici“

Druhá cesta k bezdomovectví (o té obvykle mluvíme jako o „krátké“) se skládá ze shluku vlivů. Ty často působí tak rychle a zprvu málo viditelně, že jsou jimi ti, kterých se týkají, zaskočeni. A v bezdomovectví se ocitnou dřív, než vůbec pomysleli, že by se něco podobného mohlo stát právě jim. **Typické je spojení zadlužení, dlouhodobé nezaměstnanosti, zdravotních potíží, vysokých nezbytných (mandatorních) nákladů na chod domácnosti ve vztahu k příjmům, hledání řešení prostřednictvím dalších dluhů či útěku od řešení ke krátkodobým kompenzacím** (alkohol, gamblerství, drobné trestné činy, apod.), které ústí [v rozpad rodiny a vyloučení aktéra z domácnosti do situace bezdomovectví.](#)

Vesměs jde o lidi, kteří zahájili svou dospělou životní dráhu zaměstnáním, nějakou ekonomickou aktivitou. Nejsou to „věční nezaměstnaní“, nebo lidé vyhýbající se práci. Zásadní je, že nezvládli rozpor mezi požadavky na obvyklý standard vybavení domácnosti a rodiny s možnostmi, které jejich domácnost pro naplnění těchto požadavků má. Nenaučili se zacházet s podmínkami, které pro život domácnosti sami vytvářejí. Podle jejich vidění světa (a to jim každodenně posilují reklamy, nejrůznější nabídkové aktivity komerčních médií, atd.) jsou přesvědčení, že k jejich spokojenému životu patří prezentace vlastních úspěchů. A ta je nejlépe

viditelná prostřednictvím věcí – třeba značkového oblečení, nebo vybavení domácnosti, nebo drahé dovolené, nebo dárků pro děti, či jiných projevů „důležitosti“. To je pro ně potvrzením smyslu: mít krásné věci a žít „na úrovni“. Jde v zásadě o **přijetí principů konzumní existence** – s kritérii štěstí a smyslu života navrhovanými reklamou, médii, obecnou převládající představou, že smyslem života je úspěch vyjádřitelný nejlépe ve vlastnictví věcí a v penězích. Ať to stojí co stojí. Až dluhy přerostou jejich možnosti. A když do toho vstoupí nemoc, nová nezaměstnanost, nebo dokonce snaha „dohnat dluhy“ třeba [prostřednictvím sázek a hracích automatů, anebo je „zahnat“ zapomněním u sklenky](#), je katastrofa na dosah.

Související články na portálu Šance Dětem:

- [Rizika závislostního chování u dětí a dospívajících a jejich prevence](#)
- [Děti rodičů se závislostí](#)
- [Závislostní chování](#)

Odolat těmto svodům je neobyčejně těžké! Často v tlacích na rodinu, aby prezentovala svou úspěšnost, nebo aspoň přínaležitost k úspěšným, vedou děti: ve třídách je dnes běžná situace, kdy dítě, které nemá patřičný mobil, nebo počítač, které nemá boty určité značky atp., nemůže obstát. A dítě nechce být „mimo partu“. A tlačí na rodiče, aby se mohlo „zařadit“. U mladistvých je to ještě zřetelnější. Vytvářet u dětí vědomí sebe – jako svérázných samostatných bytostí, bytostí zároveň sebejistých a solidarizujících se s odstrkovanými – je neobyčejně obtížné. **Záruka je tu stejná jako u první cesty: pevný domov, domov respektu k sobě navzájem, spolupráce, jistot, řádu a lásky.**

Na tuto cestu vstupují lidé ze všech vzdělanostních skupin, i když častěji jí podléhají přece jen lidé z nižších pater vzdělání a kvalifikace. Častěji jsou to muži (ale podíl žen roste!), obvykle mimo manželství, ale většinou jsou rodiči. Tato cesta často potkává nejčastěji osoby středního věku.

U seniorů je situace v tomto směru jednodušší, protože je spojena s kombinací neschopnosti pokrýt nezbytné životní náklady, protože na ně příjmy nestačí, s osaměním, často s nemožností vyměnit dosavadní byt za menší. Pak sem spadá ještě **výrazná část populace, která žije v chudobě a musí si půjčovat i na nezbytné výdaje domácnosti**, a to i při skromném způsobu života.

Silný vliv na vzniku této cesty k bezdomovectví má také konstrukce a **bezohlednost institucí a jedinců zabývajících se půjčováním peněz a současně (i samostatně) vymáháním dluhů a exekucemi** a teměř bezbřehé možnosti jejich nelidského působení. Jejich činnosti se vztahují nejen na vznik, ale také na prohlubování beznadějnosti situace bezdomovců. Spoluvytvářejí a podněcují způsob života, který je příznačný pro část hlavně skrytých bezdomovců, tedy těch, kteří žijí v provizorních ubytovacích zařízeních. Tady je výrazný dluh státu a obcí!

Tato skupina představuje více než polovinu bezdomovců a jejich podíl na celku lidí bez domova roste.

Jejich situace je obvykle zprvu provázena hlubokým pocitem zoufalství a viny za způsobenou situaci, beznadějí a bezperspektivností. A také bezradností v hledání možnosti řešení: jak se dostat z této situace, když jejich dosavadní (vlastně obvyklý) způsob života vedl k takové katastrofě? **Velmi časté jsou „úniky“ k alkoholu a k rychlému propadání se do způsobu života příznačného pro život na ulici.** Bez přijetí tohoto způsobu života by totiž na ulici nepřežili.

Třetí cesta do bezdomovectví (označujeme ji jako „zdravotní“, protože pro ty, kteří na ni vstoupili, jsou příznačné zdravotní potíže a indispozice) je naplňována lidmi, kteří nemohou či jen z části mohou zvládnout obvyklé způsoby životního stylu a soužití s lidmi v dané společnosti. Především jde o zdravotně postižené, kteří nezvládají samostatnou existenci, nebo jim není takové zvládnání umožněno. Nejvážnější a někdy obtížně rozpoznatelné jsou situace, kdy jde o psychické poruchy. Často ale jde o jedince, jejichž indispozice k obvyklému životu nejsou diagnostikované, nebo dokonce na ně není diagnóza. Ví se, že existuje u části populace nedostatečná dispozice k socialní adaptaci: taková lidé sice nemají punc nemocných, avšak přesto nejsou schopni zvládnout obvyklý rytmus „práce – rodina – domácnost – práce“. A nejde o lenost, ani o zlou vůli. Podíl nemocných či neschopných adaptace na obvyklý styl života je při vstupu do situace bez domova kolem 10–15 %. S délkou života bez domova ale tento podíl výrazně roste. (Výzkum asi před patnácti léty - a znovu před asi třemi roky - mezi zjevnými bezdomovci v Praze ukázal, [že 80 % z nich má zdravotní potíže, především psychické poruchy](#), které ale nebyly součástí jejich života při „vstupu“ do bezdomovectví. Poruchy jsou následkem přijetí způsobu života bez domova.

[↑ nahoru](#)

Bezdomovectví jako cesta zpět do běžného světa

Tepře čtvrtá cesta k bezdomovectví je spojena s existencí bez domova volbou. Ve vyspělých státech je poměrně častá a roste. Zvláště je častá při počátku samostatné životní dráhy a je do jisté míry součástí snahy postavit se na vlastní nohy. Ve světě jde obvykle o situaci, která je dočasná. To znamená, že po zkušenosti s tímto způsobem života, se taková jedinci většinou vracejí na obvyklou životní dráhu a pokoušejí se vytvořit

domov, vstupují do obvyklých zaměstnání, apod. Velmi často úspěšně, protože zkušenost z existence bez domova jim v tom pomáhá.

U nás je tento proces vstupu do života bez domova dosud výrazně neobvyklý. Nicméně se ukazuje, že souhlas se životním stylem většiny není pro mnohé mladé lidi příliš přitažlivý ani v této zemi. **Takže lze očekávat, že i tento typ vzniku bezdomovectví poroste i u nás.**

Výzkum také ukázal, že skoro 85 % bezdomovců začínalo svou životní dráhu v zaměstnání. Ti z nich, kteří nikdy nepracovali, vyrůstali téměř všichni mimo rodinu, nebo v rodinách, které ani zdaleka nebyly domovem. Byli mezi nimi i takoví, kteří měli po celý život trvalé bydliště v dětském domově.

I z tohoto pohledu lze říci, že bezdomovců, kteří se rozhodli existovat na ulici a otravovat své okolí žebráním, prosazováním se, závislostí na pomoci od těch, kteří mají domov, takových je jen nepatrná část. **Téměř všichni do podobné situace spadli okolnostmi.** Samozřejmě, že se na vytváření právě okolností, které je dovedly až na ulici, sami také podíleli. Ale prvotní rozhodnutí k takovému cíli vést nemělo. V žádném případě nepočítali s tím, že budou bez domova! Byt na dně si ne zvolili. Avšak netušili, jak blízko ke dnu je...

Když ale se do takové situace dostali, tak je charakteristické, že už poměrně brzy, obvykle už po půl roce existence bez domova, ztratili naději, že se mohou vrátit. Pro to, aby bez domova mohli přežít, přijali pravidla bezdomovectví. Včetně zapomínání v krabicovém víně, v přítulnosti jediné bytosti, která o ně stojí, tedy jejich pejska, a v propadu do času, který neplyne, ale trvá jen teď.

Související články na portálu Šance Dětem:

- [Nevyhovující bytové podmínky](#)
- [Pomoc v hmotné nouzi a další sociální dávky](#)
- [Schizofrenie u dětí](#)

Typická je ztráta naděje a život ze dne na den

Když jsme pracovali na převodu údajů o klientech občanského sdružení Naděje z papírových podkladů do počítačové podoby v bývalém centru v Bolzanově ulici, mimoděk jsme slyšeli rozmluvy bezdomovců nad polévkou. Základním tématem bylo: dneska to štěstí přijde! Dneska se stane něco, co mou situaci změní k lepšímu! A tyto naděje se opakovaly den po dni, stále dokola. **V těch monologích – to je také charakteristické: ti lidé nemluví spolu, ale vlastně každý sám k sobě - se nevyskytovaly věty jako: dnes udělám něco, co mi situaci zlepší.** Nikdo z těch, kteří tam došli na polévku či se umýt, zkusit, zda tam není k dispozici nějaké vhodnější ošacení, nebo k lékaři, nevyjádřil ani náznak sebedůvěry, ani náznak odhodlání postarat se sami o sebe, ani náznak rozhodnosti sami něco udělat se svým dosavadním osudem. Zapomněli na to, že bylo včera a bude zítra. **Žili jen a jen touto chvílí.** A v ní spřádali své sny. Ty sny, které jim splní někdo mimo ně. Zapomněli, že jejich osud je především v jejich rukou. Spíše: zapomněli na to, že tato možnost vůbec existuje!

Potkal jsem se s několika lidmi, kteří se z bezdomovectví vymanili. Obvykle o tom nechtěli moc mluvit. Ale občas se nakonec rozpovídali. Oceňovali služby, které mohou využívat. Ale v těch službách řešení nenacházeli. Teprve, když sami začali uvažovat dál než jen do příštího týdne, začali svou situaci pozvolna měnit.

Jeden prodejce [Nového prostoru](#) mi vyprávěl, že se to celé začalo lámat tehdy, když se rozhodoval, zda bude o víkendu hladovět a bude mít na nákup nového čísla (bezdomovci ho musí koupit a pak ho rozprodávají a polovina peněz jim zůstává), nebo se nají a nové číslo si nebude moci pořídit. Než tuto situaci zvládl tak, že už nebylo váhání, trvalo mu to půl roku. A to byl první krok. Postupně začal s touto zkušeností a zvládnutím situace uvažovat i v dalších souvislostech své existence. Za dva roky sehnal práci, postupně přešel z ubytovny do azylového domu a nakonec do nájmu. Musel ale překonat překážky, které byly navíc: pití a dluhy. S pitím si musel poradit právě stejně jako s odoláváním jiným pokušením. A věděl, že je to podmínka. To bylo asi nejtěžší. S dluhy mu pomohli sociální pracovníci. Dohodli splátkový kalendář tak, aby bylo možné situaci řešit bez toho, že by celý jeho příjem ze zaměstnání padl na dluhy. Žije velmi skromně. Ale má střechu nad hlavou a nepije. Nic není jistého. **Ale má své sebevědomí. To je hlavní změna proti situaci na ulici.**

[↑ nahoru](#)

Sociální služby by měly změnit priority

Návrat se podaří zřídka. Co dělat, aby se zdařil častěji? **Doposud je péče o lidi bez domova hlavně zaměřená na pomoc v situacích, které jsou kritické, které pro bezdomovce představují ohrožení života.** To ale často má za následek, že se oni sami spoléhají na podobnou pomoc a nepo-máhá to v řešení jejich situace. Jde o „hasící přístroje“, ne o postupy zaměřené na změnu, na vytržení se z bezdomovectví. To je mimochodem asi obecně nedostatek sociálních služeb tak, jak jsou u nás dosud chápány a dokonce formulovány v příslušných zákonech. **Jsou zaměřeny na okamžikovou pomoc a ne na procesy návratu do obvyklé situace** – ať se to týká bezdomovců, nebo dlouhodobě nezaměstnaných, nebo lidí pod hranicí chudoby, lidí žijících ze sociálních dávek apod. V tomto směru je potřeba hodně změnit: **podstatně posílit terénní sociální práce**, vzít v úvahu diferenciaci bezdomovců a nastavit nástroje pomoci ve vztahu k jejich rozdílné situaci a především přistupovat k této problematice z hlediska možností pro jejich návraty do obvyklého způsobu života. **To vyžaduje**

v řadě druhů sociálních služeb změnit priority: orientovat práci s bezdomovci na samostatnou existenci, posílit možnosti tréninkových pracovišť, zvýšit kapacit tréninkových bytů a podmínky pro samostatné bydlení. Znamená to také podstatně větší soustředění se na prevenci. Jasně se ukazuje, že **prevence je zásadně efektivnější a řádově levnější než následná péče.**

Doposud jsme jaksi mimoděk pojednávali o bezdomovcích, kteří jsou viditelní – mluvíme o zjevných bezdomovcích. **Těch je sice např. v Praze několik tisíc,** ale z celkových počtů lidí bez vlastní střechy nad hlavou jde o zlomek. Podstatně větší počty jsou na komerčních ubytovnách, v azylových domech, v domech na půl cesty a hlavně v bytech, kde žijí hluboko pod hranicí chudoby jen a jen proto, aby si střechu nad hlavou zachovali a jsou ohroženi ztrátou bydlení každým okamžikem. To se týká hlavně osamělých seniorů v bytech domů v soukromém vlastnictví, které nejsou směnitelné. Není právě někde ve vašem sousedství osamělá stará paní, která už všechno prodala a žije doslova o chlebu a vodě a s jedinou postelí, aby měla na čínži? **A třeba ani neví, že existuje možnost, jak jí pomoci. Třeba příspěvkem na bydlení.**

Pomoci by mohlo zásadní řešení toho, čemu se říká sociální bydlení. Kolem sociálního bydlení je řada otázek a nedorozumění. Připravuje se zákonné řešení, ale – podle toho, jak doposud vypadá diskuse a příprava podkladů – nebude bez nedostatků. Pokud se vůbec podaří ho zpracovat a schválit.

Související články na portálu Šance Dětem:

- [Nejčastější příčinou odebrání dítěte je chudoba. Do rodiny se vrací jedno dítě z deseti](#)
- [Vyjít s příjmem je potíž pro většinu českých rodin](#)

Pokusy v některých městech jsou nadějnější. Situace v Brně, Ostravě, Liberci a z části v Praze se lepší a hlavně se k ní přistupuje s cílem ji řešit a ne „zamést pod koberec“. **Soustředit úsilí, zájem a prostředky na úrovni měst a obcí je zatím podstatně efektivnější než čekání na zákony a legislativní řešení z centra.** To je velmi důležité, ale je to na jinou diskusi.

To, co lze změnit - a je to základním východiskem všech dalších postupů a přístupů - je změna vidění této problematiky veřejností.

I z toho, co bylo dosud v tomto textu řečeno, si zkuste odpovědět na otázku: jsou ti bezdomovci – obtěžující, páchnoucí, hluční, přiopilí – flákači a povaleči, kteří se nám, tedy zajisté slušným lidem, snaží jen a jen zhoršit život? Nebo jsou to především **lidé, kteří mají dostat šanci,** aby se ze své dnešní situace mohli dostat ven – zpátky do vlastních domovů a životů, kde se nemusí bát příštích hodin?

A můžeme si my, tedy právě ti slušní lidé, dovolit nechat jednu část našich spoluobčanů v situaci, kdy se neustále pohybují na hranici života a nežití? V zimě je to zvlášť patrné. Ale ohrožení není „jen“ v mrazu, ale trvalé.

Nepatří náhodou k našemu lidskému existování respekt k lidem, ať je jejich situace sebeodpudivější?

Že je to těžké a máme svých starostí i tak dost?

To je sice pravda. Ale pamatujme, že pomoci těm, kteří už na dno propadli, pomáháme vytvářet podmínky i pro další, kteří by tam mohli spadnout. **A na dno je opravdu velmi blízko. I pro ty z nás, kteří si myslí, že se jich to netýká.**

Zdroj:

<https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/bezdomovectvi-a-jevny-ktere-ho-prova-zeji-a-predchazeji.shtml>

Doplňující termíny vážoucí se k tématu:

- efekt přihlížejícího (najít text, dohledat videa)
- vplyv vnímaného sociálního statusu na pomoc druhým lidem